

Еркінбаева А.Қ., Телеуев Г.Б.

**Қазақстан Республикасында
баламалы энергетиканы
қолдану мен дамытудағы
мемлекеттік органдарының
қызметін жетілдірудің
құқықтық мәселелері**

Бұл мақалада Қазақстан Республикасында баламалы энергетика көздерін пайдалану мен қолдану саласындағы мемлекеттік органдар қызметін жетілдірудің теориялық құқықтық мәселелері қарастырылады. Қазақстан Республикасында жаңартылатын энергия көздерін пайдаланудың дамуына байланысты, мемлекеттік реттеу тетіктері де, соның ішінде мемлекеттік органдар қызметі жетілдірілуі тиіс. Ғылыми жұмыстың мақсаты, баламалы энергетикалық мемлекеттік органдар құқықтық мәртебесін анықтап, қызметін жетілдіру жолдарын ұсыну. Отандық және шетелдік тәжірибені ескере отырып, қазақстандық баламалы энергетика мемлекеттік органдары нұсқасын анықтау. Ғылыми жұмыста салыстыру, талдау, эвристикалық секілді құқықтық зерттеу әдістері қолданылды.

Түйін сөздер: баламалы энергия көздері, жаңартылатын энергия көздері, энергетика министрлігі, жаңартылатын энергия көздері жөніндегі департамент, мемлекеттік орган, энергия, энергетикалық қатынас.

Yerkinbayeva L.K., Teleuyev G.B.

**Legal problems and improving
the activities of state bodies
in the sphere of use and
development of alternative
energy sources**

The article considers theoretical and legal problems of improvement of activity of state bodies in the sphere of use and development of alternative energy sources. In connection with the development of renewable energy sources in the Republic of Kazakhstan, should be improvement the mechanism of the state regulation including the activities of state bodies. The aim of this work is to determine the legal status of state bodies in the sphere of use of alternative energy, development of proposals on improvement of their activities. On the basis of domestic and foreign experience to determine the model of the bodies for alternative sources of energy. In scientific work was used the methods of legal research as analysis, comparison, and heuristic method.

Key words: alternative energy sources, renewable energy sources, ministry of energy, department for renewable energy sources, public administration, energy, energetic attitude.

Еркінбаева А.Қ., Телеуев Г.Б.

**Правовые проблемы и
совершенствование
деятельности государственных
органов в сфере
использования и развития
альтернативных источников
энергии**

В данной статье рассмотрены теоретико-правовые проблемы совершенствования деятельности государственных органов в сфере использования и развития альтернативных источников энергии. В связи с развитием использования возобновляемых источников энергии в Республике Казахстан совершенствованию подлежат и механизм государственного регулирования, и деятельность государственных органов. Целью данной работы являются определение правового статуса государственных органов в сфере использования альтернативной энергетике, разработка предложений по усовершенствованию их деятельности. На основе отечественного и зарубежного опыта определяется модель органов альтернативных источников энергии. Автором были использованы методы правового исследования, как анализ, сравнение и эвристический метод.

Ключевые слова: альтернативные источники энергии, возобновляемые источники энергии, Министерство энергетике, департамент по возобновляемым источникам энергии, государственный орган, энергия, энергетическое отношение.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНДА
БАЛАМАЛЫ
ЭНЕРГЕТИКАНЫ
ҚОЛДАНУ МЕН
ДАМУДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК
ОРГАНДАРЫНЫҢ
ҚЫЗМЕТІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ
ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Энергетикалық қауіпсіздік, энергетикалық ресурстарды ұтымды пайдалану, энергетикалық тиімді таза технологияларды енгізу Қазақстан Республикасы энергетикалық секторының дамуы мен қызмет етуінің негізгі қағидалары болып табылады. Энергия кез келген мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігінде аса маңызды орынды иелене отырып, экономикалық өсуге елеулі ықпал игілік екені белгілі. Қазақстан Республикасында экономиканың бір секторы және энергетиканың түрі ретінде баламалы энергетиканы жаңаша қоғамдық қатынастарды қалыптастыратын инновациялық технология болып табылады. Баламалы энергетиканы қолданудың себептерін ғылыми әдебиеттер әр түрлі түсіндіргенімен, басты себептерін, біздің пікірімізше маңыздылығына қарай негізгі және қосымша себептер анықтауға болады. Негізгі себептерге:

1. Қоршаған ортаны қорғау саясатын ұстану.
2. Бүгінгі таңда әлемдік қауымдастықты мазалап отырған парниктік газдар шығындылары көлемін азайту.
3. Бүкіләлемдік климат өзгерісімен күресу.
4. Мемлекеттің энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Ал баламалы энергетиканың қосымша себептері болып, экономиканы дамыту, халықты жұмыспен қамту және мемлекетте жаңаша технологияны енгізу болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасында баламалы энергетика энергетиканың бір түрі болғанымен де оны мемлекеттік реттеудің өзіндік ерекшеліктері бар. Себебі, баламалы энергия көздерінен алынатын энергия дәстүрлі энергетикамен бәсекелесуі ұзақ уақытты талап етеді. Дегенменде, Қазақстан Республикасы өзінің географиялық ерекшелігіне байланысты баламалы энергия көздерінің көптеген түрлерін дамытуда аса үлкен мүмкіндіктерге ие. Баламалы энергия көздерінің дамуына кедергілердің бірі ретінде баламалы энергетикалық органдардың жүйелі жұмыс жасамауында болуы мүмкін.

Қазақстан Республикасы президентінің 2050 стратегиясында «2050 жылға қарай елде энергияның баламалы және жаңғыртылатын түрлерін қоса алғандағы барлық энергия тұтынудың кем дегенде тең жартысы келуге тиіс» [1]. Мұндай ауқымды жоспарды орындау тиісті мемлекеттік реттеусіз бол-

майтыны сөзсіз. Сол себептен де, бүгінгі таңда әлемдік қауымдастық энергетикасының жаңаша түрлерін қолдануға белсенді көшуге байланысты, энергетикалық сала тиімді жұмыс жасап, жоспарланған көрсеткіштерге жету үшін мемлекеттік реттеу тетіктерін жетілдіруде қажет етуде.

Ұсынылып отырған ғылыми жұмыстың мақсаты Қазақстан Республикасы баламалы энергетиканы мемлекеттік реттеу органдары мәртебесіне теориялық құқықтық талдау жасау, олардың қызметін жүзеге асыруда қайшылықтарды анықтап, оларды жою жолдарын ұсыну және осы салада авторлық тұжырымдар жасау болып табылады. Баламалы энергетика және оны мемлекеттік органдары жөнінде нақты ғылыми жұмыстар болмағанымен, жаңартылатын энергия көздерін мемлекеттік құқықтық реттеу мәселесі отандық және шетелдік заңгер ғалымдардың зерттеу пәні болып келеді.

Шетелдік ғалымдардың еңбегі ретінде Gary D. Allison and John L. Williams-ның «The Effects of State Laws and Regulations on the Development of Renewable Sources of Electric Energy» еңбегін атауымызға болады. Аталған жұмыста баламалы энергияны мемлекеттік реттеудің құқықтық нысандарына талдау жасалына отырып, нормативтік құқықтық актілердің, тұжырымдамалық актілер және бағдарламалардың іске аспау себептерін анықтап, олардың алдын алу жолдары ұсынылады және мемлекеттік реттеу органдарының ұйымдастырушылық құқықтық қызметіне саралау жасалынады [2].

Maria Pettersson-ның «Renewable Energy Development and the Function of Law» еңбегінде жаңартылатын энергия көздерін дамытудағы мемлекеттік органдардың кейбір қызметіне тоқтала отырып, саралау жасалынады [3].

Жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік органдарының құзыретін кеңейтуге қатысты ғылыми пікірлер мен ұсыныстарды қамтитын ғылыми жұмыс отандық ғалым В.Қ. Бишимбаевтың ғылыми мақаласынан кездестіруге болады [4].

Мемлекет, құқық және экономика ұғымдарының арақатынасын қарастырған кезде мемлекеттің экономикаға ықпал ету тетігі немесе мемлекеттік реттеу мәселесі туындайды. Бұл мәселе теориялық және практикалық тұрғыдан өзекті мәселе болып табылады. Көп ретте экономиканың даму деңгейі мемлекеттік реттеуге байланысты болып келеді.

Баламалы энергетиканың дамуындағы мемлекеттік органдардың ролін мекеменің эколо-

гиялық климаттың жақсаруы мен экономикалық дамыудағы қызметі ретінде қарастыруымызға болады. Жалпы тұрғыдан айтқанда баламалы энергетикалық органдардың қызметіне баламалы энергетикалық тұжырымдамалық құжаттарды қабылдау, оларды іске асыру мен құқықбұзушылық болған жағдайда алдын алу туралы әрекеттер жүйесін қамтиды.

Мемлекеттің мәні мен әлеуметтік мақсаты – қоғамның белгілі бір даму деңгейінде мақсаттар мен міндеттерді айқындайтын мемлекеттің қызметтің бағыттарының негізгі түйіні болып табылады. Мемлекеттің функциясын атқару мемлекеттік органдарға, уәкілетті тұлғаларға, мемлекеттік мекемелер мен ұйымдарға тиесілі. Олар мемлекеттің функциясын жүзеге асырушы басты субъектілер [5, 236].

Сонымен, Мемлекеттің жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды дамыту функциясын іске асыратын басты субъектілер мемлекеттік органдар екені мәлім. Мемлекеттік органдар түрлі негіздер бойынша жіктеледі [6, 214].

Біздің пікірімізше мемлекет теориясы негізінде жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды мемлекеттік реттеу органдарын құзыреттілік сипатына қарай жаңартылатын энергия көздерін дамытудың жалпы құзырлы органдары және арнайы құзырлы органдары деп бөлуді ұсынамыз. Жаңартылатын энергия көздерін дамытудың жалпы құзырлы органдарына ҚР Президенті, Парламент, Үкіметті және жергілікті атқарушы органдарды жатқызуымызға болады. Ал арнайы құзырлы мемлекеттік органдарға Энергетика министрлігін жатқызамыз.

Республика Президенті – мемлекеттің басшысы, мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын, ел ішінде және халықаралық қатынастарда Қазақстанның атынан өкілдік ететін ең жоғары лауазымды тұлға [7]. ҚР Президентінің мемлекетте баламалы және жаңартылатын энергия көздерін қолданудағы саясатты анықтауының көрінісі «Қазақстан – 2050» бағдарламасын атауымызға болады. Осы стратегияда 2050 жылға қарай Қазақстан алдына бірқатар міндеттер қойып төртінші міндет ретінде баламалы энергетиканы энергетиканы жалпы тұтыну көлемінің жартысына жеткізу арқылы табиғи ресурстарды басқарудың түбегейлі жаңа жүйесін енгізу міндетін қойды [1].

Қазақстан Республикасы Парламенті заң шығару функциясын жүзеге асыратын Республиканың ең жоғары өкілді органы [8]. Яғни Парламент жаңартылатын энергия көздерін

пайдаланудағы құқықтық қатынастарды жан-жақты реттеуге бағытталған нормативтік құқықтық актілер қабылдау арқылы осы энергия түрлерін пайдалануды дамытудың негізін қалыптастырады.

Қазақстан Республикасында жаңартылатын энергия көздері туралы заңнаманың атқарылуына жауапты орган ретінде үкімет өзінің құзыреті шегінде құрылымдық бөлімдері арқылы заңнаманың орындалуына барынша жағдай жасайды. Үкімет алқалы орган болып табылады, Қазақстан Республикасының атқарушы билігін жүзеге асырады, атқарушы органдардың жүйесін басқарады және олардың қызметіне басшылық жасайды [9].

Баламалы энергетикалық арнайы орган қатарына энергетика министрлігін жатқызуымызға болады. Себебі, аталған орган қолданыстағы заңнама бойынша жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру жөніндегі уәкілетті орган ретінде анықталып, оның құзыреті төмендегідей бекітілген:

1) жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асырады;

2) Қазақстан Республикасының электр энергетикасы туралы заңнамасына сәйкес жаңартылатын энергия көздерін пайдалану объектілерінің энергия беруші ұйымдардың электр немесе жылу желілеріне қосылуын бақылауды жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 19 қыркүйектегі № 994 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі туралы ережеге сәйкес энергетика министрлігінің түсінігі, Министрліктің миссиясы, негізгі міндеттері, функциялары, құқықтары мен міндеттері анықталады [10].

Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі мұнай-газ, мұнай-газ химиясы өнеркәсібі, көмірсутек шикізатын тасымалдау, мұнай өнімдерін өндіру, газ және газбен жабдықтау, магистральдық құбыр, электр энергетикасы, көмір өнеркәсібі, атом энергиясы, қоршаған ортаны қорғау, табиғатты пайдалану, табиғат ресурстарын қорғау, олардың ұтымды пайдаланылуын, бақылау және қадағалау, тұрмыстық қатты қалдықтары кәдеге жарату, жаңартылатын энергия көздерін дамыту, «жасыл экономиканы» дамыту мемлекеттік саясатын бақылау салаларында (бұдан әрі – реттелетін салалар) мемлекеттік саясатты қалыптастыру мен іске асыруды, басқару процесін үйлестіруді жүзеге

асыратын Қазақстан Республикасының орталық атқарушы органы болып табылады.

Министрліктің мынадай ведомстволары бар:

1) Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің Мұнай-газ кешеніндегі экологиялық реттеу, бақылау және мемлекеттік инспекция комитеті;

2) Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігінің Атомдық және энергетикалық қадағалау мен бақылау комитеті

Министрліктің миссиясы: бәсекеге қабілеттіліктің, ұлттық және энергетикалық қауіпсіздіктің жоғары деңгейін қамтамасыз ету мақсатында отын-энергетика кешенін дамыту, экономиканың энергия көздеріне өсіп отырған қажеттілігін қамтамасыз ету, оларды тиімді пайдалануға бағытталған ғылыми-технологиялық әлеуетті дамыту, сондай-ақ қазіргі және болашақ ұрпақтың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қоршаған ортаны сақтау, қалпына келтіру және сапасын жақсарту, Қазақстан Республикасының төмен көміртекті дамуға және «жасыл экономикаға» көшуін қамтамасыз ету бойынша жағдайлар жасау.

Осы нормаларға ғылыми талдау жасайтын болсақ, біріншіден энергетика министрлігі жаңартылатын энергия саласын дамытумен айналысатын орталық атқарушы орган екені түсінікті, екіншіден, министрлік миссиясын анықтайтын нормада, яғни ғылыми тілмен айтқанда стратегиялық міндеттерін анықтайтын нормада жаңартылатын энергия көздерін дамытуды көздейтін ешқандай норма жоқ. Осы жерде ұсынатынымыз министрлік миссиясы қатарына республикада жаңартылатын энергия көздерін дамытуға үнемі жағдай жасап отыру секілді норма енгізген жөн деп ойлаймыз.

Облыс, қала және республикалық маңызы бар қала мен астананың жергілікті атқарушы органдары жергілікті климат, болашақтағы құрылысқа арналған жерлер, ауылшаруашылығы мақсатындағы жерлер жөнінде кең ақпаратқа ие. Сондықтан олар, жаңартылатын энергия көздері қондырғылары туралы нұсқаулық бере алады. Сол себептен де, жергілікті атқарушы органдардың жаңартылатын энергия қондырғыларын пайдалану жөнінде нұсқаулық беру міндетін заң арқылы бекіткеніміз жөн.

Шет мемлекеттерінің жаңартылатын энергия көздері саласындағы уәкілетті органдарына салыстырмалы құқықтық талдау жасайтын болсақ, жаңартылатын энергия көздерін дамытумен айналысатын шет мемлекеттер органдарының

құқықтық мәртебесі ең алдымен мемлекеттің басқару нысаны мен құрылым нысандарына байланысты болып келеді екен. Мәселен, АҚШ мемлекетін алсақ жаңартылатын энергетика саясатында құзырлы орган федералды орган және әрбір штатының жекелеген органдары қызмет атқарады екен. АҚШ мемлекетінде жаңартылатын энергия саласындағы бірден бір құзырлы орган Энергетика министрлігін атауымызға болады (Department of Energy (DOE)). АҚШ энергетика министрлігінің негізгі миссиясы ұлттық, экономикалық және энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету. АҚШ энергетика министрлігінің миссиясы өзінің энергия, қоршаған ортаны қорғау және ядролық мәселелерді ғылыми және технологиялық шешімдерді қабылдау арқылы Американың қауіпсіздігі мен гүлденуін қамтамасыз ету. АҚШ энергетика министрлігі тиімді, таза және қолжетімді энергетиканың дамуын қолдау арқылы энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ықпал етеді. Министрлік сонымен қатар, америкалық экономикалық бәсекеге қабілеттілікті қамтамасыз ету және америкалықтардың өмір сүру жағдайын жақсарту мақсатында инновациялар мен жаңалықтар ашу үшін ғылыми зерттеулердің федералды қаржыландырылуын басқарады [11].

АҚШ энергетикалық министрлігі құрылымы бағдарламалар басқармасы, қызметкерлер басқармасы, лабораториялық және технологиялық орталық, маркетингті басқару, техникалық орталық (field sites) және өзге агенттіктерден тұрады.

Жаңартылатын энергия көздеріне қатысты бағдарламалық басқарма құрамында Энергетикалық тиімділік және жаңартылатын энергия көздері басқармасы (Office of Energy Efficiency and Renewable Energy (EERE)) қызмет етеді. Бұл басқарма Америка энергетика министрлігінің бір бөлігі ретінде жаңартылатын энергия көдерінен алынатын энергияның экономикадағы дәстүрлі энергетикамен бәсекелестігін қамтамасыз ету үшін инновациялық технологиямен ғылыми зерттеу желілерін басқара отырып энергетика стратегиясы арқылы Американың дамуында елеулі орынды иеленеді.

Энергетикалық тиімділік және жаңартылатын энергия көздері басқармасының міндеті ғаламдық экономиканың таза энергетикаға көшу жолында америкалық лидерлікті қалыптастыру мен сақтау. Оның мақсаты таза, қолжетімді және қауіпсіз энергетика негізінде мықты және гүлденуші Америка [12].

АҚШ энергетика министрлігінің құрамына бұл басқармамен қоса ұлттық жаңартылатын энергетика лабораториясы да кіреді. Оның мақсаты экологиялық таза энергия көздерін өндіру мен технология және әдістердің энергетикалық тиімділігін қамтамасыз ету, солармен байланысты ғылым мен техниканы дамыту, барлық деңгейде энергетикалық желілердің интеграциясы үшін инновация мен білімді қалыптастыру [11].

Австралия мемлекетінің жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік реттеу органдары тәжірибесіне ғылыми талдау жасап көрелік. Австралия үкіметі әрдайым заңи тетіктер арқылы алдыңғы қатарлы технологиялар енгізу, арнаулы мемлекеттік бағдарламаларды қаржыландыру энергия тұтыну саласын қадағалауда заңнамалық бастамашылық ету құқығын пайдалану арқылы энергетиканың тиімділігін арттыру мен үнемдеуде кең ауқымды қолдау жасап отыр. Австралияда энергетикалық тиімділік пен энергетиканың үнемделуі мен тікелей айналысатын мемлекеттік органдар бар. Энергетикалық тиімділік және энергетиканы үнемдеудегі негізгі органдарға мыналарды жатқызамыз:

Энергия жөніндегі үкіметтік кеңес (the Ministerial Council on Energy) – Австралия үкіметінің үкімет аралық кеңесі қабылдайтын ұлттық энергетикалық саясатының нәтижесі негізінде Австралия үшін экономикалық және экологиялық басымдықтар ұсынуға жауапты Австралия энергетика нарығының ұлттық саяси және үкіметтік органы.

Австралия энергия жөніндегі үкіметтік кеңесі Австралия үкіметінің бастамасымен 2001 жылы маусым айында құрылды. Оның негізгі мақсаттары:

- Австралия энергетикалық секторының болашақта орын алуы мүмкін мәселелерін шешуде саясат қалыптастыру мен оның жұмысын үйлестіру және оған ұлттық қадағалауды қамтамасыз ету;

- Энергетикалық сектордың интеграциясы барысында қоршаған ортаға қолайлы ықпал ету жөніндегі кең ауқымды мәселелерге ұлттық жетекшілік ету [13].

Австралия Үкіметтерінің Кеңесі The Council of Australian Governments (COAG) – Австралия үкіметаралық форумының жүйесі. Аталған орган Федералды үкімет пен штаттар үкіметінің өзара бірлесе отырып әрекет етуді қажет ететін салалар бойынша ұлттық сипаттағы реформалардың орындалуына мониторинг жасау және дамыту, бастамашылық жасау қызметін атқарады. Ав-

стралия Үкіметтерінің кеңесі мүшелері құрамына премьер министр, штат және аумақ басшылары мен министрлері, Австралия жергілікті өзін-өзі басқару органдары ассоциациясының президенті кіреді.

Австралия үкіметтерінің кеңесі 8 кеңестен тұрады: Федералдық қаржы қатынастары кеңесі, Мүгедектік реформа Кеңесі, Көлік және инфрақұрылым Кеңесі, Энергетикалық Кеңес, Өнеркәсіп және дағдылары кеңесі, Заңға, қылмыс және Қоғамдастық Қауіпсіздік Кеңесін, Білім беру кеңесі, Денсаулық сақтау Кеңесі [14].

Премьер-министр жанындағы энергетикалық тиімділікті арттыру саласы бойынша мақсатты топ (Prime Minister's Task Group on Energy Efficiency) – мақсатты топ үшін жобалар шешімі мен баяндама әзірлеу, кеңес беру, ақпараттандыру бойынша кеңесшілер тобы.

Австралия үкіметі департаменттер және агенттіктерден тұрады. Соның ішінде жаңартылатын энергия көздеріне қатысты жұмыс жасайтын Австралия жаңартылатын энергетика көздері жөніндегі агенттік (Australian Renewable Energy Agency) 1 шілде 2012 жылы Австралия жаңартылатын энергия жөніндегі агенттік туралы заңының қабылдануы негізінде құрылды. Австралия жаңартылатын энергия агенттігі туралы заңы агенттіктің мақсаты мен міндеттерін анықтай отырып, агенттіктің қызметін ұйымдастыру, оның құзыреті, жаңартылатын энергия көздері технологиясына қатысты қаржылық қызмет секілді мәселелерді реттейтін нормативтік құқықтық актісі. Аталған заң актісінің мақсаты:

- жаңартылатын энергия көздері технологиясында бәсекелестікті қамтамасыз ету;
- Австралияда жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды дамыту.

Осы заңның 8-бабына сәйкес, агенттіктің қызмет түрлері мынадай:

1. Келесі мәселелер үшін қаржылық көмек көрсету:

1.1 жаңартылатын энергия көздері саласында технологияны зерттеу;

1.2 жаңартылатын энергия көздері технологиясын жасау, демонстрациялау коммерциализациялау;

1.3 жаңартылатын энергия көздері туралы ақпаратты сақтау немесе бірлесе отырып қолдану.

2. Бірінші пункте көрсетілген мақсаттар үшін қаржылық көмек көрсету мақсатында келісім шарттар жасасып, ол келісімшарттарға жетекшілік ету.

3. Жаңартылатын энергия көздері технологиясына қатысты ақпараттарды анықтау, жинау және талдап тарату.

4. Жаңартылатын энергия көздері технологиясына қатысты министрге келесі мәселелер бойынша ұсыныстар мен кеңес беру:

4.1 жаңартылатын энергия көздері технологиясының бәсекеге қабілеттігін арттыру;

4.2 Австралияда жаңартылатын энергия көздері технологиясын арттыруға қатысты ұсыныстар;

4.3 Жаңартылатын энергия көздері секторындағы технология саласында тәжірибені жақсарту туралы ұсыныстар;

4.4 Жаңартылатын энергия көздері технологиясын қолдануды кеңейту.

5. Жаңартылатын дамыту үшін немесе бірінші пункттегі мәселелерді жүзеге асыру мақсатында штаттардың үкіметі мен территория және биліктің өзге органдарымен байланыс орнату.

6. Ережелермен көзделген кез келген функциялар.

7. Агенттікке осы заң арқылы немесе достастықтың өзге заңдарымен жүктелген кез келген функциялар.

8. Осы функцияларды жүзеге асыру үшін кез келген қызмет түрін жасай алады.

Таза энергетикалық реттеуші (Clean Energy Regulator) – мемлекеттің энергетикалық нарығында жаңартылатын энергия көздерін қолдау бағдарламаларын жүзеге асырылуына қадағалау жасайтын орган. Осы органның құқықтық мәртебесі мен қызметінің тәртібі 2011 жылғы №163 таза энергетикалық реттеуші туралы (Clean energy regulatorly act) заңымен реттеледі. Осы заңға сәйкес, реттеуші органның қызметі мен құзыреттері анықталады:

1. Климат өзгерісі заңнамасымен берілген қызметтер.

2. Заң актілерімен бекітілген кез келген қызметтер.

3. Өзінің қызметін жүзеге асыру үшін кез келген әрекет жасай алады.

Реттеушінің құзыреттері:

1) реттеуші өзінің функциясын орындау үшін кез келген әрекеттер жасауға құзыретті;

2) Өзінің құзыретін жүзеге асыру мақсатында реттеуші органның келісімшарт жасасу құзыреті шектелмеген;

3) реттеуші жасаған кез келген келісім шарт достастық атынан жасалынған болып есептелінеді.

4) реттеушінің кез келген нақты немесе меншігі Достастық атынан иеленеді;

5) реттеушінің кез келген қарысы Достастық қаржысы болып саналады;

6) реттеуші иелігінде Достастық меншігінен басқа ешқандай мүлік болмауы тиіс [16].

«Таза энергетикалық реттеуші» термині келесі мағынаны білдіреді:

– реттеушінің стратегиялық бағыттарына жетекшілікті жүзеге асыратын Төрағадан және мүшелерден тұратын тәуелсіз мәртебеге ие орган;

– Австралияның 1999 жылғы мемлекеттік қызмет туралы заңында бекітілген тәртіппен төрағасы басты атқарушылық орган болып табылатын агенттік.

«Реттеуші» аббревиатурасы шешім қабылдаушы тұлғаларға қатысты (төраға және мүшелер) қолданады, ал «агенттік» термині жалпы орган құрылымына қатысты қолданылады. Таза энергия реттеуші министрден, реттеушіден, агенттіктерден және ұйымдастыру құрылымынан тұрады [17].

Үндістан жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік органдарының тәжірибесі де өзіндік ерекшеліктерге ие. Үндістанның жаңа және жаңартылатын энергия көздері министрлігі жел энергетикасы, кіші гидроэнергетика, биогаз және күн энергетикасы секілді энергияның жаңартылатын түрлері саласында халықаралық ынтымақтастық орнату және осы салада интеллектуалдық меншікті қорғау, зерттеулер жасау мен осы саланың қызметін үйлестіру мен дамытуға жауапты мемлекеттік орган болып табылады. Министрлік жаңа және жаңартылатын энергия көздеріне қатысты мәселелердің барлығы бойынша шешуші роль атқарады. Министрліктің жалпы елдің энергетикалық қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында жаңа және жаңартылатын энергия көздерін қолдануды дамытуды көздейді. Министрліктің қысқаша тарихи даму сатыларына келетін болсақ:

1981 жылы Қосымша энергия көздері жөніндегі комиссия;

1982 жылы Дәстүрлі емес энергия көздері бойынша департамент;

Дәстүрлі емес энергетика бойынша министрлік 1992;

Ал 2006 жылы дәстүрлі емес энергетика бойынша министрлік жаңа және жаңартылатын энергия көздері бойынша министрлік болып атауы өзгертілді. Үндістанда жаңа және жаңартылатын энергия көздерін дамытуға қызығушылық соңғы

уақытта энергетикалық қауіпсіздік мәселесінің артуымен байланысты.

Министрліктің миссиясы мыналарды қамтамасыз ету:

Энергетикалық қауіпсіздік: мұнай импортына тәуелділік деңгейін төмендету, отынның баламалы түрлерін енгізу (көмірсутек, биоотын, синтетикалық отын) және оларды енгізу арқылы мұнайға сұранысты төмендету;

Таза энергетика үлесін арттыру: энергияның жаңартылатын түрлері (био, жел, су, күн, геотермалды және ағынды);

Энергияның болуы және қолжетімділігі: ауыл, қала, өндірістік және коммерциялық секторда жылумен қамтамасыз ету және тағам жасауда қосымша энергиямен қамтамасыз ету;

Энергетикалық үнемділік: экономикалық және бәсекеге қабілетті, ыңғайлы, қауіпсіз және тиімді жаңа және жаңартылатын энергия түрлеріне басымдық беру;

Энергетикалық құралдар: жеке басқа шаққандағы энергияның көлемін арттыру [18].

Қазақстан Республикасы жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік органдары жаңартылатын энергия көздерін пайдалану мен дамытудағы мемлекеттік аппарат бөлігі.

Жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік органдарының қазіргі уақыттағы нұсқасы осы секторды толығымен жан-жақты қамти алмайды. Сол себептен де баламалы энергетика мемлекеттік органдары қайта ұйымдастырылып, осы саладағы орталық атқарушы органның құзыреті жетілдірілуі тиіс. Болашақта жаңартылатын энергетикалық сектор дәстүрлі энергетикамен бәсекелесетін болса, мемлекеттік реттеудің жаңаша нысандары қажет болатыны сөзсіз. Қолданыстағы заңнама бойынша осы саладағы мемлекеттік органдар қатарына энергетикалық министрлік, жаңартылатын энергия көздері бойынша департамент және жергілікті атқарушы органдар жатады.

Біздің пікірімізше, мемлекеттік органдар қызметі осы саланы дамыту мен үйлестірудегі қызметі халыққа хабардар болуы керек. Яғни, бүгінгі таңда мемлекеттік органдар қызметінің жариялылығы жетіспейді. Себебі, жасыл технологияны кеңінен қолдану үшін тұрғылықты халық ақпараттармен толық қамтамасыз етілуі тиіс. Сонымен қатар, баламалы энергетиканы қолдануды республика көлемінде арттыруды жеделдету үшін республикадағы мемлекеттік әкімшілік аумақтық бөліністерге нақты бір межеге жетуде міндеттелуі керек және сол

міндеттеменің орындалуы үшін сәйкесінше, әкімшілік аумақтық бөліністер жауапкершілікте болуы тиіс.

Ұсыныс ретінде жаңартылатын энергия көздері мемлекеттік органдары қызметін же-

тілдіру мақсатында қоғамдық қадағалау институтын енгізуді ұсынамыз. Аталған институт осы саладағы мемлекеттік органдардың қызметі мен міндеттеріне жауапкершілікпен қарауға түрткі болады.

Әдебиеттер

- 1 «Қазақстан 2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты». 2012 жылғы 14 желтоқсан ҚР президентінің халқына жолдауы // www.zakon.kz
- 2 Gary D. Allison and John L. Williams The Effects of State Laws and Regulations on the Development of Renewable Sources of Electric Energy doctoral thesis /1616 P St. NW – Washington, DC 20036 202-328-5000 //www.rff.org
- 3 Maria Pettersson Renewable Energy Development and the Function of Law A Comparative Study of Legal Rules Related to the Planning, Installation and Operation of Windmills. Luleå University of Technology Department of Business Administration and Social Sciences Division of Social Science 2008// <https://pure.ltu.se>
- 4 Бишимбаев В.К. Законодательные аспекты поддержки использования возобновляемых источников энергии в Республике Казахстан // сборник научных трудов Института экономики Комитета науки МОН РК по итогам международной юбилейной конференции, посвященной 60-летию организации Института экономики. – Алматы, май 2012.
- 5 Морозова, Л.А. Теория государства и права: учебник / Л.А. Морозова. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Эксмо, 2010. – 510 с.
- 6 Головистикова А.Н., Дмитриев Ю.А. Проблемы теории государства и права: учебник. – М.: ЭКСМО, 2005. – 649 с.
- 7 Қазақстан Республикасының Президенті туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 26 желтоқсандағы №2733 Конституциялық заңы//www.zakon.kz
- 8 Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 16 қазандағы № 2529 Конституциялық заңы//www.zakon.kz
- 9 Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18 желтоқсандағы № 2688 Конституциялық заңы//www.zakon.kz
- 10 Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 19 қыркүйектегі № 994 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Энергетика министрлігі туралы ереже//www.zakon.kz
- 11 АҚШ энергетика министрлігінің ресми сайты // <http://www.energy.gov>
- 12 Энергетикалық тиімділік және жаңартылатын энергия көздері басқармасы (Office of Energy Efficiency and Renewable Energy) // <http://energy.gov/eere/office-energy-efficiency-renewable-energy>
- 13 Австралия энергия жөніндегі үкіметтік кеңесі есебі/ Ministerial Council on Energy 11 December 2003 Report to the Council of Australian Governments Reform of Energy Markets//<http://www.efa.com.au/>
- 14 Австралия үкіметтерінің кеңесі ресми сайты/ The Council of Australian Governments (COAG) // https://www.coag.gov.au/about_coag
- 15 Australian Renewable Energy Agency Act 2011// <https://www.legislation.gov.au/Details/C2012C00629>
- 16 Clean Energy Regulator Act 2011 No. 163, 2011//www.legislation.gov.au/
- 17 Who we are // <http://www.cleanenergyregulator.gov>.
- 18 Үндістан жаңа және жаңартылатын энергия көздері министрлігінің ресми сайты: <http://mnre.gov.in/mission-and-vision-2/mission-and-vision/role-mnre/>

References

- 1 «Kazakhstan 2050» Strategijasy – kalyptaskan memlekettin zhana sajasi bagyty». 2012 zhylygy 14 zheltoksan KR prezidentinin halkyna zholdauy // www.zakon.kz
- 2 Gary D. Allison and John L. Williams The Effects of State Laws and Regulations on the Development of Renewable Sources of Electric Energy doctoral thesis /1616 P St. NW – Washington, DC 20036 202-328-5000 //www.rff.org
- 3 Maria Pettersson Renewable Energy Development and the Function of Law A Comparative Study of Legal Rules Related to the Planning, Installation and Operation of Windmills. Luleå University of Technology Department of Business Administration and Social Sciences Division of Social Science 2008// <https://pure.ltu.se>
- 4 Bishimbaev V.K. Zakonodatel'nye aspekty podderzhki ispol'zovaniya vozobnovljaemykh istochnikov jenerгии v Respublike Kazahstan // sbornik nauchnyh trudov Instituta jekonomiki Komiteta nauki MON RK po itogam mezhdunarodnoj jubilejnoj konferencii, posvjashhennoj 60-letiju organizacii Instituta jekonomiki. – Алматы, май 2012.
- 5 Morozova, L.A. Teorija gosudarstva i prava: uchebnik / L.A. Morozova. – 4-e izd., pererab. i dop. – М.: Jeksmo, 2010. – 510 s.
- 6 Golovistikova A.N., Dmitriev Ju.A. Problemy teorii gosudarstva i prava: uchebnik. – М.: JeKSMO, 2005. – 649 s.
- 7 Kazakistan Respublikasynyn Prezidenti turaly Kazakistan Respublikasynyn 1995 zhylygy 26 zheltoksandagy №2733 Konstytucijalyk zany//www.zakon.kz

8 Kazakstan Respublikasynyn Parlamenti zhәне onyn deputattarynyn мәртебеси туралы. Kazakstan Respublikasynyn 1995 zhylgy 16 kazandagy № 2529 Konstitucijalyk zany//www.zakon.kz

9 Kazakstan Respublikasynyn Ykimeti туралы Kazakstan Respublikasynyn 1995 zhylgy 18 zheltoksandagy N 2688 Konstitucijalyk zany//www.zakon.kz

10 Kazakstan Respublikasy Ykimetinin 2014 zhylgy 19 kyrkyjektegi № 994 kaulysymen bekitilgen Kazakstan Respublikasy Jenergetika ministrlygi туралы erezhe//www.zakon.kz

11 AKSh jenergetika ministrlyginin resmi sajty //http://www.energy.gov

12 Jenergetikalyk tiimdilik zhәне zhanartylatyn jenergiya көzderi baskarmasy (Office of Energy Efficiency and Renewable Energy//http://energy.gov/eere/office-energy-efficiency-renewable-energy

13 Avstralija jenergiya zhөnindegі ykimettik kenesi esebi/ Ministerial Council on Energy 11 December 2003 Report to the Council of Australian Governments Reform of Energy Markets//http://www.efa.com.au/

14 Avstralija ykimetterinin kenesi resmi sajty/ The Council of Australian Governments (COAG)// https://www.coag.gov.au/about_coag

15 Australian Renewable Energy Agency Act 2011// https://www.legislation.gov.au/Details/C2012C00629

16 Clean Energy Regulator Act 2011 No. 163, 2011//www.legislation.gov.au/

17 Who we are // http://www.cleanenergyregulator.gov.

18 Yndistan zhana zhәне zhanartylatyn jenergiya көzderi ministrlyginin resmi sajty: http://mnre.gov.in/mission-and-vision-2/mission-and-vision/role-mnre/